

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 21^{ΗΣ} ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1965

ΠΡΟΕΔΡΙΑ Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Η ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ — ὡς καὶ ἡ ζωὴ τῶν ζώων — εἶναι ὡς μία μελωδία ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὴν σύλληψιν καὶ τερματίζεται μὲ τὸν θάνατον. Ὡς μελωδία ἔχει ἰδιαιτέρον ρυθμὸν καὶ ἡ μελέτη αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐκ τῶν μαγευτικωτέρων θεμάτων τῆς Ἀνθρωπίνης Βιολογίας — τῆς Ἀνθρωπολογίας ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν τῆς εὐρεΐαν σημασίαν — διότι ὄχι μόνον μᾶς διδάσκει πολλὰ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλλὰ μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς λυσιτελεῖ ἰατρικὴν καὶ κοινωνικὴν δρᾶσιν.

Δι' αὐτὴν τὴν μελέτην τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διαιροῦμεν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δάντη, εἰς τέσσαρας περιόδους. Αὐτὸ εἶναι βεβαίως τέχνασμα διὰ τὴν ταξινομήσιν τῶν γνώσεών μας, ἀλλὰ ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι ἔχουν ἀνάγκην τοιούτων τεχνασμάτων. Εἶναι πρακτικὸν μέτρον, heuristisch (τῆς ὥρας), ὡς λέγουν οἱ Γερμανοί, διότι πραγματικῶς ἡ ζωὴ εἶναι ἀπολύτως συνεχῆς, ὅπως ἄρια μελωδικὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπόλυτον συνέχειαν.

Διατηροῦντες τὴν διαίρεσιν καὶ τοὺς ὅρους τοῦ Δάντη, ἂν καὶ ὄχι τὴν χρονολογίαν του, ἡ ὁποία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς σχετικῆς μακροβιότητος, διακρίνομεν μίαν πρώτην περίοδον, τὴν Παιδείαν (ὁ Δάντης μεταχειρίζεται τὸν ὄρον παιδική), μίαν δευτέραν, τὴν Νεότητα, μίαν τρίτην, τὴν Ἑλικίαν, καὶ μίαν τετάρτην, τὸ Γῆρας. Ἐκάστη αὐτῶν τῶν περιόδων ἔχει ἰδιαιτέρα χρονολογικὰ ὄρια (ἐκτὸς τοῦ γήρατος, ὡς θὰ ἴδωμεν), πάντως κατὰ προσέγγισιν, ἰδιαιτέρον βιολογικὸν σκοπὸν καὶ ἰδιαιτέρα βιολογικά, ὀργανικά καὶ ψυχολογικά χαρακτηριστικά.

Ἡ τρίτη περίοδος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὸ θέμα αὐτῆς τῆς μελέτης, εἶναι ἡ περίοδος ἢ ὁποία ἀρχίζει — κατὰ προσέγγισιν — περὶ τὸ 55ον ἔτος καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ 75ου, 80ου ἔτους καὶ πέραν (ὑπάρχουν περιστατικά διαρκείας μέχρι τοῦ 100ου). Εἶναι ἐξόχως δημιουργικὴ περίοδος καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγάλην ὠρίμασιν τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ βαθμιαίαν κατάπτωσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων.

Πρὸ τοῦ 1900, ὁπότε σχετικῶς ὀλίγοι ἐπέζων μετὰ τὰ ἐξήκοντα, οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς περιόδου ἦσαν σχετικῶς ὀλιγάριθμοι καὶ ἀφ' ἐτέρου αὐτῆ ἡ περίοδος συνεχέτο μὲ τὸ γῆρας, τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶναι ἐντελῶς ἄλλη Ἀνθρωπολογικὴ κατάσταση. Σήμερον, ὁπότε οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς περιόδου, οἱ Ἑλικιωμένοι, εἶναι πολυπληθέστεροι καὶ ἀπεδείχθη θετικῶς διαφορὰ ἀπὸ τὸ γῆρας, δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τὴν εἰκόνα αὐτῆς τῆς περιόδου, νὰ μελετήσωμεν τὴν δημιουργικότητά της καὶ νὰ ὑποδείξωμεν τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθοῦν διὰ τὴν διατήρησιν καὶ χρησιμοποίησιν αὐτῆς τῆς δημιουργικότητός της.

Θὰ βασισθῶ, διὰ τὴν μελέτην αὐτῆς τῆς τρίτης περιόδου, ἐπὶ τῆς μεθόδου τῆς Κλινικῆς Ἐπιστήμης, τῆς Κλινικῆς παρατηρήσεως, πρὸ πάντων ὅπως ἐτελειοποιήθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐμπειρικοὺς ἰατροὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλεξανδρείας, κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας π.Χ.

Αὐτοὶ οἱ ἐμπειρικοὶ διακρίνουν δύο εἰδῶν κλινικὰς παρατηρήσεις, τὰς Αὐτοψίας, δηλαδή τὰς προσωπικὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐρευνῶντος ἰατροῦ, καὶ τὰς Ἱστορίας, τὰς παρατηρήσεις τῶν ἄλλων. Διὰ τῆς ἀντιπαραστάσεως τῶν δύο αὐτῶν τάξεων καὶ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ κριτικοῦ πνεύματος — τῆς κυρίας ἰδιότητος τοῦ κλινικοῦ — ἐξάγονται συμπεράσματα. Εἶμεθα πάντοτε εἰς τὸ Πλατωνικὸν «Διελέσθαι τὴν φύσιν, ἀριθμεῖν τὰ εἶδη, προσαρμόττειν ἕκαστον ἐκάστῳ». Διὰ τὰς αὐτοψίας, τὰς προσωπικὰς παρατηρήσεις, ὁ κλινικὸς ἐπιστήμων εἶναι εἰς τὸ πρῶτον θεωρεῖον. Ὡς πρὸς τὰς Ἱστορίας, ἔχομεν ἄφθονον ὑλικὸν εἰς τὰς Βιογραφίας καὶ Αὐτοβιογραφίας, πρὸ πάντων, διακεκριμένων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Χάρις εἰς αὐτὴν τὴν μέθοδον τῆς Κλινικῆς (τῆς Βιολογικῆς) παρατηρήσεως, δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τὴν Βιοτυπολογικὴν Εἰκόνα, τὴν τυπικὴν εἰκόνα τοῦ Ἀνθρώπου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ζωῆς, ὅπως εἰς τὴν Κλινικὴν Ἐπιστήμην δυνάμεθα νὰ διαγράψωμεν τυπικὴν εἰκόνα διὰ διαφόρους νόσους. Βιοτυπολογία ὅμως ὡς καὶ Νοσολογία μᾶς δίδουν μίαν τεχνικὴν ταξινόμησιν. Ἡ φύσις δὲν ἐπιτρέπει ἀπόλυτον διαίρεσιν ὅπως δὲν ὑπάρχουν «Νόσοι», ἀλλὰ μόνον «Νοσοῦντα ἄτομα», οὕτω δὲν ὑπάρχουν «Βιότυποι» ἀλλὰ «Ἄτομα μὲ ἰδιαιτέρα Βιοτυπολογικὰ χαρακτηριστικά». Ἀπαντῶμεν ἀνθρώπους ἐμφανίζοντας τὰ γενικὰ χαρακτηριστικά τῆς «Παιδείας» ἀλλὰ ἐμφανίζοντας συγχρόνως χαρακτηριστικά

τινα τῆς «Νεότητος», ἄλλους ἐμφανίζοντας τὰ γενικά χαρακτηριστικά τῆς «Ἡλικίας» ἀλλὰ συγχρόνως συμπτώματα τινὰ «Γήρατος». Γενικῶς, ὅμως, αὐτὴ ἢ ταξινόμησις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ φέρωμεν τάξιν εἰς τὰς γνώσεις μας καὶ νὰ κατανοήσωμεν τὸ πρόβλημα τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς.

Θὰ περιγράψω αὐτὴν τὴν Βιοτυπολογίαν τῆς Γ' περιόδου εἰς τὸ πλαίσιον τῶν ἄλλων περιόδων.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὸ κύριον θέμα, ἀνάγκη νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς Ἀνθρωπίνης Βιολογίας, τὴν θεωρίαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὸν κόσμον καὶ δὲν παριστάνει ἀπλῶς τὴν ὑψηλοτέραν βαθμίδα τῆς ζωϊκῆς ἐξελίξεως, ὡς διατείνονται οἱ ἐμμένοντες εἰς τὰς ἀρχικὰς Δαρβινιστικὰς ἀρχάς, μολονότι ἔχει βεβαίως πολλὰ τὰ κοινὰ μὲ τὰ ζῶα. Ἡ Ἀνθρωπίνη Βιολογία, ἢ Ἀνθρωπολογία ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῆς σημασίᾳ, δὲν εἶναι ἀπλῶς Ἀνθρωπίνη Ζωολογία. Ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθῇ ἢ Ἀνθρωπίνη Βιολογία μόνον μὲ τὰ ὄργανα καταμετρήσεως, τὸ μικροσκόπιον καὶ τὸν δοκιμαστικὸν σωλῆνα. Χρειαίεται συμπαράστασις τῆς Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας, Ἱστορίας καὶ αὐτῆς τῆς Φιλοσοφίας.

Ὁ Βιολογικὸς σκοπὸς τοῦ ζῴου εἶναι διπλοῦς: Α) Προσαρμογὴ πρὸς τὸ περιβάλλον (πάλη διὰ τὴν ζωὴν). Β) Διαιώνισις τοῦ γένους. Ὅταν τὸ ζῴον τεκνοποιήσῃ καὶ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐνηλικίωσιν τῶν τέκνων του, ἐξετέλεσε τὸν προορισμὸν του, γηράσκει καὶ ἀποθνήσκει.

Ὁ Βιολογικὸς σκοπὸς τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι τριπλοῦς: Α) Προσαρμογὴ πρὸς τὸ περιβάλλον (πάλη διὰ τὴν ζωὴν), ὅπως εἰς τὰ ζῶα. Β) Διαιώνισις τοῦ γένους (ὅπως εἰς τὰ ζῶα). Γ) Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον, δημιουργία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἱστορίας. Καθαρῶς Ἀνθρώπινος σκοπός.

Τὸ κύριον ἔργον τοῦ ζῴου εἶναι σεξουαλικόν. Τὸ τοῦ Ἀνθρώπου σεξουαλικόν καὶ ἐκπολιτιστικόν.

Αἱ νεότεραι βιολογικαὶ θεωρίαι, ὡς τοῦ *Leconte de Nouy* καὶ τοῦ *Teilhard de Chardin*, μᾶς ἐξηγοῦν αὐτὴν τὴν διαφορὰν. Δὲν παραδέχονται, ὡς οἱ παλαιοὶ Δαρβινισταί, τὴν τυφλὴν «Τύχην» ὡς τὸν μηχανισμόν τῆς ἐξελίξεως, ἀλλὰ σ χ έ δ ι ο ν.

Ἐπάρχει σχέδιον εἰς τὴν δημιουργίαν, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται βαθμηδόν. Κατὰ τὸν *Teilhard de Chardin*, ὅταν ἐκ τῆς ἀμόρφου ὕλης ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα ζῶντα ὄντα, τοῦτο ἐγένετο διότι εἰς αὐτὴν τὴν ὕλην εἰσηλθε μία δύναμις, ὁ β ί ο ς, καὶ ἢ ἐξέλιξις ἐξηκολούθησεν ὡς Βιογένεσις μέχρι τοῦ Ἀνθρώπου. Ὅταν ὅμως

ἔφθασεν ἡ ἐξέλιξις εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰσῆλθε μία νέα δύναμις, ὁ Νοῦς (τὸ πνεῦμα), καὶ ἡ ἐξέλιξις ἐξακολουθεῖ — δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ σταματήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅχι πλέον ὀργανικῶς ὡς Βιογένεσις, ἀλλὰ πνευματικῶς ὡς Νοογένεσις.

Δὲν πρόκειται νὰ ἀναπτυχθῆ ἔκ τοῦ ἄνθρώπου ἐν ἀνώτερον ζῶον, ὡς ὑπεράνθρωπος, ἀλλὰ νὰ ἐξελιχθῆ ἡ ἄνθρωπότης πνευματικῶς. Κατὰ τὸν *Leconte de Noug* καὶ τὸν *Teilhard de Chardin*, εὐρισκόμεθα εἰς ἓν στάδιον τῆς ἐξελίξεως, τὸ ὁποῖον τείνει, παλαιεῖ, πρὸς τὴν ἐνοποίησην τῆς ἄνθρωπότητος, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα ἀνώτερον σταθμὸν πνευματικῆς ἐξελίξεως. Εἶναι τὸ ρεῦμα τῆς Ἱστορίας, ὁ σκοπὸς τῆς Ἱστορίας. Κάθε ἄνθρωπος συντρέχει εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν, εἴτε ἐργάζεται εἰς ὑψηλὸν εἴτε εἰς ταπεινὸν ἐπίπεδον, διότι ὅλοι εἴμεθα ἀλληλένδετοι. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐκφράζονται οἱ ἐξιστασιαλισταὶ φιλόσοφοι, εἶναι ὄν *engagé*. Κάθε ἄνθρωπος ἐργάζεται διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἱστορίαν.

Ὡς ἐκφράζεται ὁ ἄγγλος ποιητὴς *John Donne*, «Κανείς ἄνθρωπος δὲν εἶναι νησὶ ἀπομεμονωμένον. Κάθε ἓνας εἶναι ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ μιὰ μεγάλη Ἡπειρο καὶ ἂν αὐτὸ τὸ κομμάτι ἀποσπασθῆ καὶ βυθισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν, ὀλόκληρος ἡ Ἡπειρος πάσχει, ὡς ἂν ἓνα μεγάλο ἀκρωτήριο, ἓνα ψηλὸ βουνὸ εἶχε καταστραφῆ. Ὅποιος πεθάνῃ, ἀφαιρεῖ κάτι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου ζωὴν. Διὰ τοῦτο μὴ στείλῃς νὰ ζητήσῃς γιὰ ποιὸν κτύπησε ἡ νεκρώσιμος καμπάνα. Κτυπᾷ γιὰ σένα...».

Ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέλος τῆς ἐξελίξεως; ποῖος θὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς Ἱστορίας; Ἐδῶ σταματῶμεν, ἐνθυμούμενοι τοὺς λόγους τοῦ Γκαίτε: «Τὸ ἔργον μας ὡς ἐπιστήμονες εἶναι νὰ ἐξηγοῦμεν ὅ,τι δύναται νὰ ἐξηγηθῆ καὶ νὰ κῆπτωμεν μετὰ σεβασμοῦ πρὸ τῶν ἀνεξηγήτων μυστηρίων».

Δι' αὐτὸν τὸ μέγαλον του προορισμὸν ὁ ἄνθρωπος ἔχει προικισθῆ μὲ ἓνα ἐγκέφαλον μυριάκις ἀνώτερον ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον τῶν ζῴων. Ὁ ἐγκέφαλος ὅμως — τὸ ὄργανον τῆς διανοίας — εἶναι προῖδον τῆς Βιογενέσεως. Εἶναι ὄργανον τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν ἐξέλιξιν, ὡς τόσα ἄλλα ὄργανα ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ ζῶα, διὰ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὸ περιβάλλον, διὰ τὴν πάλιν διὰ τὴν ζωὴν. Δὲν ἀνεπτύχθη διὰ νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς.

Ἐχει ὅμως ὁ ἄνθρωπος καὶ μιαν ὑπερδιανοητικὴν δύναμιν, τὸν Νοῦν (τὸ πνεῦμα, τὴν θέλησιν, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν). Εἶναι ἡ δύναμις ἡ ὁποία δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰς ἰδιαιτέρας ἄνθρωπίνους ιδιότητας. Ἐλευθερίαν, Δημιουργικότητα, Διαισθήσιν. Ἐλευθερίαν. Τὸ ζῶον δὲν εἶναι ἐλεύθερον. Κινεῖται καὶ δρᾷ ἐντὸς τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος, ὠθούμενον ἀπὸ ἔνστικτον καὶ τὰ ἐξηρητημένα ἀνακλαστικὰ τοῦ *Pawlow*. Κινεῖται καὶ δρᾷ, διότι εἶναι ἠναγκασμένον, καὶ ὅπως εἶναι ἠναγκασμένον εἰς τὴν κίνησιν καὶ εἰς τὴν δρασίν του, ὁ ἄνθρωπος ὅμως κινεῖται καὶ

διότι τὸ θέλει καὶ ὅπως τὸ θέλει. Δημιουργικότητα. Τὸ ζῶον ἐμμένει ὅπως τὸ ἐπλασεν ἢ φύσις, ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν ἑαυτὸν του ὅπως τὸ θέλει. Διαίσθησιν. Ὁ ἄνθρωπος μόνον ἔχει διαίσθησιν τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, τῆς αἰωνιότητος, ἐνὸς ὑπερφαινομενικοῦ ἴσως πνευματικοῦ κόσμου, τῆς Transzedenz, τοῦ Θείου. Τίθεται ὑπεράνω χρόνου καὶ διαστήματος καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν ὑπαρξίν του καὶ τὴν ἐλευθερίαν του.

Διὰ τοῦ πνεύματος (τῆς θελήσεως) πλησιάζομεν εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ ὄχι διὰ τῆς διανοίας, ἢ ὅποια εἶναι προῖον τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου, ὄργανου τὸ ὅποιον ἀνεπτύχθη, ὅπως εἶπομεν, διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὸ περιβάλλον, διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὸν φαινομενικὸν κόσμον. Ἐκαστον ὄργανον ἐφ' ᾧ ἐτάχθη. Ὡς γράφει ὁ H. C. Wells, «τὸ ρύγχος τοῦ χοίρου ὡς καὶ ὁ ἐγκέφαλος ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν διὰ τὴν πάλιν διὰ τὴν ζωὴν καὶ οὕτω ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τόσον ἱκανὸς νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς ὅσον τὸ ρύγχος τοῦ χοίρου».

Τὰ προειρημμένα ἐξηγοῦν διατί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διακρίνομεν εἰς τὰ ζῶα τρεῖς περιόδους ζωῆς. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ τῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ τῆς ὠριμότητος καὶ εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὰς σεξουαλικὰς λειτουργίας. Ἐν ἐκ τῶν μεγάλων μυστηρίων τῆς ζωϊκῆς ζωῆς εἶναι ὅτι ὅλη εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ γένους. Τὸ σεξουαλικὸν ἔνστικτον εἶναι τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἐνστικτῶν καὶ τὸ ἀρσιώτερον. Ἀφ' οὗ τὸ ζῶον τεκνοποιήσῃ καὶ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐνηλικίωσιν τῶν τέκνων του, παύει ὁ προορισμὸς του καὶ ἔρχεται ὡς τρίτη περίοδος τὸ γῆρας, ἡ προοδευτικὴ ἐκφύλισις ὅλων τῶν ὀργάνων καὶ τῶν ἰσθῶν μέχρι τοῦ τέλους.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, διακρίνομεν τέσσαρας περιόδους. Αἱ δύο πρῶται ἀντιστοιχοῦν ἐν μέρει εἰς τὰς δύο πρώτας περιόδους τῶν ζῴων. Ἡ τρίτη εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινη καὶ δημιουργικὴ, πρὸ πάντων διὰ τὸν πολιτισμὸν. Τὸ γῆρας, ὅπως τὸ ἐννοοῦμεν σήμερον, εἶναι παθολογικὴ ἐπιπλοκὴ, ἢ ὅποια διακόπτει τὴν Ἡλικίαν.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ πρώτη περίοδος τῆς Ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀρχίζει ἀπὸ τὴν σύλληψιν καὶ λήγει κατὰ προσέγγισιν κατὰ τὸ 21ον - 23ον ἔτος. Ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν περίοδον τῆς ἀναπτύξεως τῶν ζῴων, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι πλέον μακρά. Καὶ ἐνῶ αὐτὸς ὁ πρῶτος μας ἐξάδελφος εἰς τὴν ζωϊκὴν ἐξέλιξιν, ὁ Γορίλλας, ἐνηλικιοῦται ἐντὸς

2)2 - 4 ἐτῶν, ὁ Ἴνθρωπος χρειάζεται πενταπλάσιον ἢ ἑξαπλάσιον χρόνον. Τὴν βραδύτητα αὐτῆς τῆς ἀναπτύξεως ἀποδίδει ὁ Γερμανὸς Βιολόγος A. Portman εἰς τὸ ὅτι ἡ φύσις σταματᾷ τὴν ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν ἰστῶν καὶ ὀργάνων, διὰ τὰ ἐπιπλέον τὴν ὠρίμασιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου.

Ὁ κύριος Βιολογικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου (μία φάσις τοῦ Ἐπιβιωτικοῦ Σκοποῦ), ἀλλὰ ἀπόλυτος διαίρεσις δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν φύσιν καὶ ὁ Ἴνθρωπος αὐτῆς τῆς περιόδου δύναται, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πρὸ πάντων, τὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ γένους καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΝΕΟΤΗΣ

Ἡ δευτέρα περίοδος, ἡ Νεότης, διαρκεῖ ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς σχετικῆς μακροβιότητος μεταξὺ τοῦ 22ου καὶ τοῦ 55ου ἔτους καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τελείαν ὠρίμασιν τῶν διανοητικῶν καὶ φυσικῶν — ἰδίᾳ τῶν σεξουαλικῶν — δυνάμεων. Καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ὁ τριπλοῦς Ἴνθρώπινος Βιολογικὸς σκοπὸς (Προσαρμογὴ εἰς τὸ περιβάλλον, Διαιώνισις τοῦ γένους, Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον) εἶναι καταφανέστατος.

Εἶναι ἡ κυρία περίοδος τῆς σεξουαλικῆς δράσεως καὶ ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔποψιν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ζωικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ φαίνεται ὁ ἰδιαιτέρος Ἴνθρώπινος χαρακτήρ. Χάρις εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἴνθρωπίνης διανοίας, τὸ ἄγριον σεξουαλικὸν ἔνστικτον ἔχει δαμασθῆ, πειθαρχηθῆ, ἐξιδανικευθῆ.

Εἶναι ἡ πρώτη δημιουργικὴ περίοδος διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἱστορίαν. Ἡ δημιουργικότης τοῦ νέου διαφέρει ἐν μέρει τῆς δημιουργικότητος τοῦ ἡλικιωμένου, διότι βασίζεται ἐπὶ ἰδιαιτέρων ψυχολογικῶν χαρακτηριστικῶν. Ἡ ἀντίληψις εἶναι ταχεῖα, ἡ σκέψις τολμηρά, ἀποφάσεις λαμβάνονται ταχέως. Ἡ φαντασία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ ἡ μνήμη ἐπίσης. Πολλάκις, ἐν εἶδος ρωμαντισμοῦ ἐμφανίζεται. Εἶναι ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποίαν φυσικοὶ καὶ μαθηματικοὶ ἀναπτύσσουν τὰς τολμηροτέρας θεωρίας των, καὶ ποιηταί, καλλιτέχναι, μουσικοὶ ἐκτελοῦν πολλὰ ἀριστουργήματα. Εἶναι περίοδος ἐντόνου δράσεως.

Διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ Νεότης εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ περίοδος καὶ αὐτοὺς καλεῖ ὁ Ostwald Ρωμαντικούς. Δι' ἄλλους, τοῦναντίον, ἡ τρίτη περίοδος, ἡ Ἡλικία, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ καὶ αὐτοὺς καλεῖ ὁ Ostwald Κλασσικούς.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΗΛΙΚΙΑ

Ἡ τρίτη περίοδος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἡ Ἡλικία, ἀρχίζει κατὰ τὸ 55ον ἔτος καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ ἴδου, 80οῦ καὶ πέραν, καὶ ὁσημέραι, μὲ τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσιν τοῦ μέσου ὄρου τῆς ζωῆς, πέραν καὶ πέραν.

Χαρακτηρίζεται ἀπὸ μεγάλην ὀρίμασιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ κατὰπτωσιν (διαφόρου βαθμοῦ) τῶν φυσικῶν δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων τῶν σεξουαλικῶν.

«*Ατυχὲς πλάσμα ὁ Ἄνθρωπος, γράφει ὁ Montesquieu, ὅταν ὀριμάζη ἢ διάνοιά μας, αἱ φυσικαὶ δυνάμεις καταπίπτουν.*»

Ὁ σεξουαλικὸς Βιολογικὸς σκοπὸς τοῦ Ἄνθρώπου ὑποχωρεῖ, ἀλλὰ ὁ ἐκπολιτιστικὸς, ὁ Δημοιοργικὸς, λαμβάνει ἴσως μεγαλυτέραν σημασίαν. Ἡ ἡλικία εἶναι ἡ δευτέρα δημοιοργικὴ περίοδος τῆς Ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἡ Δημοιοργικότης ὅμως τῆς τρίτης περιόδου διαφέρει ἀπὸ τὴν Δημοιοργικότητα τῆς δευτέρας. Ἐν γένει ἡ τρίτη περίοδος εἶναι ὡς μία νέα ζωὴ. Ἡ ἰδιορθομία τῆς σκέψεως, ἡ ἐλάττωσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἡ παῦσις τοῦ σφρίγους, τῆς θερμότητος, τῶν ἰκανοποιήσεων τῆς νεότητος, συνεπάγονται νέας ἀξίας, νέας συνθήκας ἐργασίας, νέας ἀρχὰς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ὑγιεινῆς, νέας συνθήκας ζωῆς.

Ἡ Δημοιοργικότης τῆς Τρίτης Περιόδου. Ἡ Βιολογικὴ παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι πολλοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες μεταξὺ τοῦ 55ου καὶ 80οῦ ἔτους τῆς ζωῆς των καὶ πέραν δεικνύουν ἰσχυρὰν διάνοιαν καὶ δημοιοργικότητα. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν τρίτην περίοδον τῆς Ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὴν Ἡλικίαν τοῦ Δάντη. Ἡ βιολογικὴ παρατήρησις ἐπίσης δεικνύει ὅτι εἰς τινὰς περιστάσεις ἢ δημοιοργικότητος τῶν ἀνθρώπων αὐτῆς τῆς περιόδου διακόπτεται ἀπὸ νόσους τοῦ ἐγκεφάλου ποὺ φέρει τὸ «γῆρας». Καιρὸς νὰ παύσῃ ἢ σύγχυσις μεταξὺ «Ἡλικίας», ἢ ὁποῖα εἶναι μία Φυσιολογικὴ περίοδος τῆς Ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ τοῦ «Γῆρατος», τὸ ὁποῖον εἶναι μία νόσος, μία παθολογικὴ ἐπιπλοκὴ ποὺ διακόπτει τὴν φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς «Ἡλικίας». Τὸ γῆρας δὲν πρέπει νὰ διαγιγνώσκειται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χρονολογίας τοῦ ἀτόμου — διότι ἡ χρονολογία τοῦ γῆρατος συμπίπτει μετὰ τῆς χρονολογίας τῆς Ἡλικίας — ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βιοτυπολογικῶν χαρακτηριστικῶν.

Θὰ ἀναφέρω ὀλίγα παραδείγματα τῆς δημοιοργικότητος τῆς Ἡλικίας, ἐλάχιστα μεταξὺ πολλῶν.

Ἦδη εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὁ Σωκράτης μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς θανατώσεώς του εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν διατηρεῖ τὴν δύναμιν τῆς ὑπερόχου διανοίας του.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἱπποκράτης ἀποθνήσκουν ὀλίγον μετὰ τὸ 80ὸν ἔτος διατηροῦντες ἐπίσης ἀνεπαφον τὴν διανοητικὴν των δημιουργικότητα. Σχεδὸν ἐνενηκοντούτης δὲ ὁ Σοφοκλῆς γράφει τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ καὶ ὁ Ἴσοκράτης τὸν Παναηγρικόν. Καὶ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν 80 καὶ 90 ἔτη ἦσαν πολλὰ σπανιώτερα ἢ σήμερον.

Μεταξὺ τῶν φυσιοδιφῶν, ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt (1769 - 1859) ἀρχίζει τὸ ἔργον του «Κόσμος» εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν καὶ δημοσιεύει κατὰ διαστήματα τοὺς διαφόρους τόμους αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος μέχρι τοῦ 90οῦ ἔτους.

Ὁ Lamarck (1744 - 1829) γράφει ἐν τῶν σπουδαιότερων του ἔργων, τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀσπονδύλων Ζῶων, εἰς ἡλικίαν 78 ἐτῶν. Ὁ Morgagni (1682 - 1771) φέρει εἰς φῶς τὸ περίφημον *De sedibus et causis morborum*, τὸ ὁποῖον ἔδωκε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ἰατρικὴν, εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διδάσκη μετ' ἐπιτυχίας εἰς Πάδουαν, ἐνώπιον ἐνθουσιώδους διεθνοῦς ἀκροατηρίου, μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν.

Μεταξὺ τῶν φιλοσόφων, ἱστορικῶν καὶ λογογράφων, ὁ Fontenelle (1657 - 1757) διατηρεῖ ἀκεραίαν τὴν δημιουργικότητά του μέχρι σχεδὸν τοῦ 100οῦ ἔτους, ὁπότε ἀπέθανε. Καὶ εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην του ἐμελέτα τὰ φαινόμενα τοῦ θανάτου. Ὁ Ranke (1795 - 1886) ἀρχίζει τὴν δημοσίευσιν τῆς «Ἱστορίας τοῦ Κόσμου» εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν καὶ τελειώνει αὐτὴν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του τὸ 91ον ἔτος. Ὁ Βολταῖρος (1694 - 1778) μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους μᾶς ἔδωσε φιλολογικὰ ἔργα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν μεγάλην σημασίαν. Ἡ κυριώτερα του δρᾶσις συγκεντρώνεται εἰς τὰς «Ἐπιστολάς» του. Ἡ δρᾶσις ἣ ὁποία ᾤθησε τὴν Γαλλίαν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, τὸν κόσμον πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 60οῦ ἔτους καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς ἡλικίαν 84 ἐτῶν, μολοντί ἡ ὕγεια του δὲν ἦτο καλή. Ὁ Γκαῦτε (1749 - 1832) ὑπῆρξε δημιουργὸς καθ' ὅλον τον τὸν βίον, ἀλλὰ ἡ μεγάλη του ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας ἤρχισε κατὰ τὸ 40ὸν ἔτος καὶ διήρκεσε μέχρι τοῦ 82ου. Ἐξ μῆρας πρὸ τοῦ θανάτου του τελειώνει τὸ ἀριστοῦργημά του, τὸν Δεύτερον Φάουστ. Ἐξακολουθεῖ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους μῆρας νὰ γράφῃ. Δέκα ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του γράφει εἰς τὸν Wilhelm von Humboldt ἐξηγῶν τὸν δεύτερον Φάουστ: «*Verwirrende Lehre zu verwirrtem Handel waltet über die Welt*». Ἀποθνήσκει ἀπὸ ὀξείαν νόσον.

Ὁ ζωγράφος Τιτιανὸς (1477 - 1576) μᾶς δίδει ἐν ἀριστοῦργημα, τὸν Ἀκάνθινον Στέφανον, εἰς ἡλικίαν 99 ἐτῶν καὶ ἀποθνήσκει ὀλίγον ἔπειτα, ἀπὸ πανώλην. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔλεγε: «Τώρα μόνον ἀντιλαμβάνομαι τί εἶναι ζωγραφική». Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος (1475 - 1564) ἐργάζεται διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ Ἁγίου

Πέτρον τῆς Ρώμης εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν. Καὶ στρατιωτικοὶ ἀκόμη. Εἰς ἡλικίαν 88 ἐτῶν ὁ Μόλτκε διοικεῖ ἐπιτυχῶς τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον. Σχεδὸν ἐνενηκοντούτης, ὁ Δόγης τῆς Βενετίας Δάνδολος τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ὡς πρὸς τοὺς πολιτικούς, ἔχομεν ἄφθονα παραδείγματα.

Ὅχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες δεικνύουν μεγάλην δημιουργικότητα μετὰ τὸ 50ὸν - 55ον ἔτος. Τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εὐρίσκονται μεταξὺ μεγάλων Γαλλίδων κυριῶν, αἱ ὁποῖαι, ὅταν παρῆλθεν ἡ Νεότης — ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρκετὰ τρικυμιώδης — ἤλλαξαν ζωὴν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν περιφήμων «Σαλονιῶν» πὸν ἔπαιξαν τόσον μέγαν ρόλον εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς αὐτὰ τὰ salons — ἐλέγοντο ἐργαστήρια τοῦ πνεύματος — συνηθροίζετο, ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἐξόχου γυναικὸς πὸν εἶχε μεγάλην πεῖραν τῆς ζωῆς, ὅ,τι λαμπρότερον εἶχεν ἡ Γαλλία εἰς τὰς Ἐπιστήμας, τὰς Τέχνας, τὰ Γράμματα, τὴν Πολιτικὴν, καὶ ἀντηλλάσσοντο μὲ τὴν γνωστὴν εὐστροφίαν τοῦ Γαλλικοῦ esprit μεγάλα ἰδέαι, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ salons μετεδίδοτο εἰς ὅλον τὸ κόσμον ὁ λαμπρὸς Γαλλικὸς Πολιτισμὸς.

Τοιαῦται εἶναι ἡ Ninon de Lenclos (1616 - 1705). Ἡ κοσμικὴ καὶ ἐρωτικὴ νεότης τῆς ὑπῆρξε παροιμιώδης, ἀλλὰ μετὰ τὸ 55ον ἔτος ἤλλαξε ζωὴν καὶ ἐγένετο κέντρον μεγάλου Σαλονιοῦ. Ἔδρα διὰ τῆς συνομιλίας τῆς καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀλληλογραφίας τῆς μέχρι τοῦ θανάτου τῆς εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν. Τοιαῦται Ἡγερίαι τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξαν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἡ κυρία Du Deffand, πρόεδρος μεγάλου σαλονιοῦ καὶ ἔξοχος φιλόλογος, ἡ κυρία Geoffrin, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τοὺς «Ἐγκυκλοπαιδικούς» πὸν διέδιδον τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος, ἀδελφότητος. Τοιαύτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦτο ἡ κυρία De Caillaet, ἡ Ἡγερίαι τοῦ Anatole France, ἡ πρόεδρος τοῦ ἐπονομαζομένου ἀπὸ τοῦ Γάλλου «Le dernier salon», εἰς τὸ ὁποῖον ἠτύχησα νὰ εἰσαχθῶ κατὰ τὰ φοιτητικὰ μου χρόνια καὶ νὰ ἴδω ἐκ τοῦ πλησίον τὸν μηχανισμόν αὐτῶν τῶν «ἐργαστηρίων τοῦ πνεύματος».

Ὅχι μόνον εἰς ὑψηλὰ ἐπίπεδα, ἀλλὰ καὶ εἰς ταπεινότερα ἐπαγγέλματα ἀποδεικνύεται ἡ δημιουργικότης τῆς τρίτης περιόδου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Πρόσφατος κοινωνικὴ ἔρευνα ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχον ἐργάται αἱ ὁποῖαι, ὅταν τοὺς δίδεται ἐργασία πρόσφορος πρὸς τὰς ὑγιεινάς των συνθήκας καὶ τὰς διανοητικὰς των δυνάμεις, ἐκτελοῦν τοιαύτην ἐργασίαν καλύτερον ἀπὸ νεωτέρους τὴν ἡλικίαν.

Βιοτοπολογία τῆς Τρίτης Περιόδου. Ἡ τρίτη περίοδος, ἡ «Ἡλικία», εἶναι περίοδος βαθείας σκέψεως. Παραβαλλομένη πρὸς τὸν τρόπον

τῆς σκέψεως τῆς νεότητος, ἢ σκέψις τοῦ «Ἡλικιωμένου» εἶναι πλέον ἤρεμος, πλέον ρεαλιστική, πλέον ἀντικειμενική. Ὁδηγεῖται περισσότερο ἀπὸ τὴν ψυχρὰν λογικὴν καὶ δὲν παρασύρεται ἀπὸ πάθη καὶ συγκινήσεις. Ὁ Ἡλικιωμένος δὲν χάνεται εἰς μικρολεπτομερείας, ἀλλὰ βλέπει σαφῶς ὅ,τι εἶναι πλέον ἀπομακρυσμένον. Προεξάρχει ἡ κρίσις, διότι ἡ κρίσις ἐξαρτᾶται πολὺ ἀπὸ πείραν καὶ ὁ Ἡλικιωμένος ἔχει πείραν.

Παρ' ὄλην τὴν ἐπικρατοῦσαν γενικὴν ἀντίληψιν, ἡ μνήμη διατηρεῖται ἢ δύναται νὰ διατηρηθῇ. Ἡ ἀμνησία τοῦ Ἡλικιωμένου εἶναι πρὸ πάντων ψυχολογικῆς φύσεως. Λησμονοῦμεν ἐν ὄνομα διότι ὑποσυνειδήτως εἶναι συνδεδεμένον μὲ δυσάρεστους περιστάσεις. Λησμονοῦμεν γεγονότα διὰ τὰ ὁποῖα μᾶς λείπει τὸ ἐνδιαφέρον. Αὐτοῦτοποβολή — μέγας ψυχολογικὸς παράγων — ἐπεμβαίνει καὶ λησμονοῦμεν διότι θεωροῦμεν ὅτι μὲ τὴν ἡλικίαν μοιραίως ἡ μνήμη ἐλαττοῦται. Λησμονεῖ πρὸ πάντων ὁ Ἡλικιωμένος, διότι παύει νὰ ἐξασκῇ τὴν μνήμην του. Ἡ μνήμη εἶναι καθαρὴ λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου καὶ συνδεδεμένη μετὰ τῆς λειτουργίας ἐνζύμων τινῶν τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων. Κάθε ὄργανον ἔχει ἀνάγκην ἐξασκήσεως. Ὁ καθηγητὴς ὁ ὁποῖος ἐξακολουθεῖ τὰς παραδόσεις του δὲν παραπονεῖται δι' ἀμνησίαν, ἢ ὁποῖα ὅμως ἔρχεται ὅταν ἀποστρατευθῇ. Συνήντησα εἰς τὴν προᾶξιν μου πολλοὺς ἠθοποιοὺς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, 70 ἐτῶν καὶ ἄνω, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξαίρετον μνήμην διότι τὴν ἐξήσκουν. Ἀλλά, ἀναμφιβόλως, καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς τρίτης περιόδου παρουσιάζουν ἐλαφρὰς ἀρτηριοσκληρωτικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ἐγκεφάλου ἢ βιοχημικὰς διαταραχὰς τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων, ἔνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου, καὶ αὐτὸ προκαλεῖ ὀργανικὴν ἀμνησίαν.

Χαρακτηρολογικῶς, ὁ ὕγιης Ἡλικιωμένος ἀναπτύσσεται πρὸς ἐξωκεντρισμόν. Ἐνδιαφέρεται δι' ὅ,τι γίνεται εἰς τὸν κόσμον, ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ ἔργον του. Παρ' ὄλην τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν δὲν εἶναι μισονεϊστής, ἀλλὰ τοῦναντίον, ἂν καὶ ρεαλιστής, πλέον προοδευτικὸς ἀπὸ νεωτέρους. Οἱ νέοι σκέπτονται ἔστω καὶ ὑποσυνειδήτως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄσων ἔμαθον. Οἱ Ἡλικιωμένοι θέτουν εἰς ἀμφιβολίαν τὰ παλαιὰ (τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους). Διὰ τοῦτο εὐρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον τῆς ζωῆς τοὺς περισσοτέρους σχισματικὸς καὶ ἐλευθεροϊδεάτας. Νέαι ἰδέαι ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἀμφιβολίας καὶ αἱ ἀμφιβολαὶ ἔρχονται μὲ τὴν πείραν, δηλαδὴ μὲ τὴν ἡλικίαν. Ὁ ὕγιης Ἡλικιωμένος ζῆ διὰ τὸ μέλλον καὶ ἀποφεύγει πᾶσαν προσήλωσιν εἰς τὸ παρελθόν.

Ὁ ὕγιης Ἡλικιωμένος ἀναπτύσσει θέλησιν, ὄχι τὴν ὀρμὴν τοῦ Νέου, ὄχι τὸ πείσμα τοῦ Γέροντος, ἀλλὰ θέλησιν σταθεράν, ὀδηγούμενος ἀπὸ κρίσιν, πείραν καὶ λογικὴν.

Ἡ περιγραφεῖσα εἰκὼν δὲν εἶναι ἐξιδανικευμένη. Εὐρίσκεται σχεδὸν τελεία εἰς τὰς Βιογραφίας τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οἱ ὁποῖοι περιεγράφησαν ἀνωτέρω. Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία τυπικὴ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν δὲν πλησιάζουν βεβαίως ὅλοι οἱ Ἑλικιωμένοι, ἀλλὰ ὑπὸ Βιοτυπολογικὴν ἄποψιν ἀληθῆς εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς, καὶ ἐφ' ὅσον διατηρεῖται ἡ σωματικὴ ὑγεία καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι μετὰ τὸ 50ὸν ἔτος δὲν ἀρχίζει τὸ «γῆρας», ἀλλὰ τοῦναντίον μία νέα δημιουργικὴ περίοδος τῆς ζωῆς, πολλοὶ περισσότεροι θὰ πλησιάσουν αὐτὴν τὴν Βιοτυπολογικὴν εἰκόνα.

Ἐπὶ τὴν ὀργανικὴν ἔποψιν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν δόναμιν τῆς διανοίας, παρατηρεῖται — ὀλιγότερον σήμερον ἢ ἄλλοτε — διαφόρου βαθμοῦ κατάπτωσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ἡ κατάπτωσις τῶν σεξουαλικῶν δυνάμεων σημαίνει ὅτι ὁ σεξουαλικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ διαιώνισις τοῦ γένους, ἔχει λήξει, καὶ ὅλα συγκεντροῦνται διὰ τὸν ἐκπολιτιστικὸν σκοπόν. Διὰ τὰς ἄλλας λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ ἐμφανίζονται αἱ ἀλλοιώσεις, χαρακτηριστικαὶ τῆς φθορᾶς τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ ἐγκέφαλος, ὁ ὁποῖος παραμένει σχεδὸν ἀνέπαφος. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ παθολογοανατόμου Aschoff, «ὁ ἐγκέφαλος δὲν γηράσκει ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει γηράσκει πολὺ βραδέως».

Ἄτομα προικισμένα μὲ μεγάλην θέλησιν κατορθώνουν νὰ ὑπερνικήσουν τὰς φυσικὰς τῶν ἀνεπαρκείας καί, χάρις εἰς τὰς προόδους τῆς Ἰατρικῆς, ἡ σωματικὴ φθορὰ τοῦ χρόνου ἐπιβραδύνεται. Αἱ νόσοι αἱ ὁποῖαι εἰσβάλλουν εἰς τὸν ἐξησθενημένον ὀργανισμόν προλαμβάνονται καὶ θεραπεύονται καὶ τοῦτο ἐπιτρέπει τὴν λυσιτελεῖ ἐξάσκησιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων.

Ἡ Κλιμακτικὴ κρίσις. Ἡ μελέτη τῆς λεγομένης Κλιμακτικῆς κρίσεως, δηλαδὴ τῆς σωματοψυχικῆς διασείσεως, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας μεταξὺ — κατὰ προσέγγισιν — τοῦ 48ου καὶ τοῦ 58ου ἔτους, εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν τρίτην περίοδον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Αὐτὴ ἡ Κλιμακτικὴ κρίσις ἀπετέλει ἐν τῶν κυριωτέρων προβλημάτων τῆς Ἀνθρωπίνης Βιολογίας. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐθεωροῦμεν ὅτι ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη οἱ σεξουαλικοὶ ἐνδοκρινικοὶ ἀδένες ἔπαυον λειτουργοῦντες καὶ τοῦτο προσεκάλει εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας, παρουσιάζοντας ἀτελεῖ ἰσορροπίαν τοῦ ἐνδοκρινικοῦ συστήματος, διαταραχάς. Τὴν ἐρμηνεῖαν αὐτὴν εἶχον παραδεχθῆ εἰς τὰς πρώτας μου ἐργασίας — κατὰ τὸ 1938 — ἀλλὰ ταχέως ἀντελήφθη ὅτι ἡ ἐρμηνεῖα αὐτὴ ἦτο ἀτελής, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν Κλιμακτικὴν κρίσιν εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ γενικοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς.

Πράγματι, ἡ Κλιμακτικὴ κρίσις παριστάνει τὴν μετάβασιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς δευτέρας περιόδου, τῆς Νεότητος, εἰς τὴν τρίτην περίοδον, τὴν Ἑλικίαν.

Αυτή ἡ μετάβασις εἶναι μία πρὸς νέαν ζωὴν. Ἄλλαι ἀξίαι, ἄλλος σκοπός, ἄλλαι συνθήκαι καὶ μέθοδοι διαβιώσεως. Ἄλλος τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, ἄλλη ἐναρμόνισις διανοητικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων. Ἄλλη σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑγιεινὴ. Τοιαύτη μεταβολὴ δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ φέρῃ σωματοψυχικὴν διάσεισιν τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ καὶ αὐτὴ ἡ διάσεισις, ἡ κλιμακτικὴ κρίσις, εἶναι τόσον συχνὴ εἰς τοὺς ἄνδρας ὅπως εἰς τὰς γυναῖκας, ἂν καὶ ψυχολογικῶς εἶναι πλέον λανθάνουσα εἰς τοὺς ἄνδρας.

Ἡ κλιμακτικὴ κρίσις δύναται νὰ εἶναι σιωπηλὴ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες καλῶς ἰσορροπημένοι ὀργανικῶς — κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐνδοκρινικὸν σύστημα — καὶ ψυχολογικῶς, εἰσέρχονται ἠρέμως εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ζωὴν, μεταβάλλοντες βαθμηδὸν τὰς συνθήκας τῆς διαβιώσεώς των. Ἡ χωρικὴ πὸν ἐξακολουθεῖ τὰ οἰκογενειακά της καθήκοντα, οἱ διανοούμενοι πὸν προχωροῦν ἠσύχως μὲ τὸ ἔργον τους, δὲν πάσχουν ἀπὸ Κλιμακτικὴν κρίσιν.

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅμως, ἡ Κλιμακτικὴ κρίσις εἶναι πλέον καταφανής. Εἰς τὰς γυναῖκας, ἐπὶ ὀργανικὴν ἔποψιν, ἡ διαταραχὴ τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐνδοκρινικῶν ἀδένων καὶ τῶν ἄλλων ρυθμίσεων τοῦ Μεταβολισμοῦ προκαλεῖ μεταβολικὰς διαταραχάς, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν τὸν ὀργανισμὸν εὐθραστον καὶ συνεπῶς διάφοροι νόσοι ἀναπτύσσονται ἐνκόλως, ὡς π.χ. Παχυσαρκία, Ρευματισμοί, Νευρικοί, Δερματικοὶ καὶ Κυκλοφοριακοὶ διαταραχαί. Ἡ ψυχολογικὴ ἄποψις εἶναι πλέον θορυβώδης. Παρατηροῦσαι τὸ Ἡμερολόγιον, τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ σώματος καὶ τὴν παῦσιν τῆς ἐμμήνου ροῆς (ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ σημεῖα καὶ οὐχὶ πλέον ὁ πυρὴν τῆς Κλιμακτικῆς κρίσεως, ὡς ἐνομιζέτο) καταλαμβάνονται ἀπὸ μελαγχολίαν ἢ πανικόν. Ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἔζησαν ἐντονον σεξουαλικὴν ἢ κοσμικὴν (συχνάκις μετημφιεσμένην σεξουαλικὴν) ζωὴν, αἰσθάνονται ὅτι ἡ ὥραία νεότης ἔχει τελειώσει. Ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἐστερήθησαν ἔρωτος καὶ κοσμικῆς ἐπιτυχίας, ἀντιλαμβάνονται ὅτι εἶναι πλέον ἀργά. Μὲ ἀγωνίαν προσπαθοῦν νὰ ἀποφύγουν τὰς καταστροφὰς τοῦ χρόνου, νὰ διατηρήσουν τὴν νεότητα ἐνδνόμεναι ὡς ἐὰν ἦσαν νέαι, μεταχειριζόμεναι διάφορα καλλυντικά, καταφεύγουσαι καὶ εἰς τὴν πλαστικὴν χειρουργικὴν καὶ τρεπόμεναι εἰς γελόιας ἐρωτικὰς περιπετείας, ὡς περιγράφουν μεγαλοφυεῖς μυθιστοριογράφοι, ὡς ὁ Tennessee Williams εἰς τὸ *The Roman Summer of Mrs. Stone*.

Εἰς τοὺς ἄνδρας ἡ ὀργανικὴ ἄποψις φαίνεται πλέον σοβαρά. Καὶ ἐδῶ ἡ διάσεισις τοῦ μεταβολισμοῦ προκαλεῖ διαφόρους νόσους. Αὐτὴ ἡ ἐποχὴ μεταξὺ τοῦ 55ου καὶ τοῦ 65ου εἶναι ἡ πλέον ἐπικίνδυνος διὰ τοὺς ἄνδρας. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀπαντῶμεν τὰ περισσότερα καρδιακὰ ἐμφράγματα, αἰμορραγίας καὶ θρομβώσεις τοῦ

έγκεφάλου, αὐτὸν τὸν Καρκίνον καὶ διαφόρους ψυχώσεις καὶ ψυχονευρώσεις. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν αἱ ἐγχειρήσεις εἶναι πλέον ἐπικίνδυνοι καὶ πρὸ τῶν ἀντιβιοτικῶν ἡ πνευμονία ἐθέρριζε.

Ὑπὸ ψυχολογικὴν ἄποψιν, οἱ ἄνδρες ἐκφράζονται ὀλιγότερον, ἀλλὰ ψυχικὴν διαταραχὴν ἀπαρτῶμεν. Καὶ οἱ ἄνδρες κατὰ τὴν κλιμακτικὴν κρίσιν, παρατηροῦντες τὸ ἡμερολόγιον, θέτουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ τρομερὸν δίλημμα: «Ἐκαμα εἰς τὴν ζωὴν μου ὅ,τι ἤθελα νὰ κάμω;» Τώρα εἶναι ἀργά. Ἐπέρχεται ὁ φόβος τοῦ γήρατος, τὸ μεγαλύτερον αἷτιον προώρου γήρατος — ἡ ἀνησυχία διὰ τὸ μέλλον, ἔνεκα τῆς ἀναμενομένης καταπτώσεως τῶν δυνάμεων. Τὸ μεταφυσικὸν ἄγχος, ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Καὶ ἐδῶ παρατηροῦμεν ἀγωνιώδεις προσπάθειάς νὰ διατηρηθῇ ἡ νεότης. Προστρέχουν εἰς τοὺς ὑποσχομένους μέσα διὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ νεότης, ἀγνοοῦντες ὅτι εἰς τὴν φύσιν δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν τὸν ὥροδείκτην ὀπίσω. Τρέπονται εἰς ἀθλητικὰς καὶ ἐρωτικὰς περιπετείας. Βλέπομεν οἰκογενειάρχας οἱ ὅποιοι ἔζησαν ὁμαλὸν ἐνάρετον βίον νὰ κυριεύονται ἀπὸ τὸν «Σκαιὸν Ἐρωτα», διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν Πλατωνικὴν ἔκφρασιν, νὰ κυριεύονται ἀπὸ τὸν Δαίμονα τῆς Μεσημβρίας, *le démon du midi*, ὡς περιέγραφεν ὁ Γάλλος ψυχολόγος καὶ μυθιστοριογράφος *Paul Bourget*.

Πολλοὶ ὑποκύπτουν κατ' αὐτὴν τὴν κλιμακτικὴν κρίσιν. Ἄλλοι ὅμως παλαίουν καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν ἰδικὴν των δημιουργικὴν δύναμιν, ἀντιλαμβάνονται ὅτι πρέπει νὰ ἀλλάξουν τρόπον τοῦ ζῆν, νὰ ἐγκαταλείψουν πολλὰς ἀπὸ τὰς ἱκανοποιήσεις τῆς νεότητος, νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν φυσικῶν των δυνάμεων καὶ τὴν συγκέντρωσιν εἰς τὰς δυνάμεις τῆς διανοίας καὶ οὕτω ἤρεμα εἰσέρχονται εἰς τὴν ἴσως δημιουργικωτέραν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα περίοδον τῆς ζωῆς των, τὴν τρίτην Περίοδον, τὴν Ἡλικίαν.

Δύο παραδείγματα. Δύο Κλινικαὶ παρατηρήσεις θὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς κλιμακτικῆς κρίσεως.

Τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀφορᾷ εἰς τὸν Γκαϊτε, τοῦ ὁποίου ὁ βίος μᾶς εἶναι γνωστός μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν. Ἡ νεότης τοῦ Γκαϊτε ὑπῆρξε λίαν ἐντατικὴ, πρὸ πάντων κατὰ τὴν πρώτην Βαϊμαρικὴν του περίοδον. Ἐρωτικαὶ περιπέτειαι, κοσμικαὶ ἀσχολήσεις, πολιτικὴ διοικητικὴ δρασίς, νυκτεριναὶ ἱππασίαι εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Βαϊμάρης μετὰ τοῦ ὀμήλικός του Μεγάλου Δουκὸς Αὐγούστου. Τρικυμώδεις σχέσεις μετὰ τῆς *Charlotte von Stein*. Εἰκονίζεται αὐτὴ ἡ περίοδος εἰς τὰ θερμὰ ποιήματά του τῆς ἐποχῆς.

Ἐφθασεν ἡ Κλιμακτικὴ κρίσις — ἐνωρίτερον ἢ συνήθως — καὶ ἠσθάνθη ὅτι εἰς τὴν ζωὴν του ὑπῆρχε κάτι κενόν. Ἡ ὑγεία του ἐσαλεύετο, ὁ ἐσωτερικός του Δαίμων ἀργίενε. Ἦτο ἔτοιμος νὰ ὑποκύψῃ, ἀλλὰ βοηθούμενος ἀπὸ τὴν μεγάλην του δημιουργικὴν δύναμιν ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ υπερνικήσῃ τὴν κρίσιν. Ἐφργεν αἰ-

φριδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖ, ἐπὶ τινα χρόνον ἦτο εἰς κακὴν νευρικήν κατάστασιν, ἀλλὰ ταχέως εἰς τὸ κλασσικὸν περιβάλλον τῆς Ἰταλίας ἐπανεῦρε τὴν ἰσορροπίαν του. Ἐπέστρεψεν εἰς Βαϊμάρην, ἔτοιμος νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν. Παρητήθη τῆς πολιτικῆς, ἀπεμακρόνθη πολὺ ἀπὸ τὴν Αὔλῃν, ἐπεδόθη εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν Βιολογίαν — μέγα στήριγμα διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῆς ψυχῆς —, ἐγκατέλειπε τὴν *Charlotte von Stein*, ἐγένετο πλέον ἡρεμος, πλέον κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, πλέον σώφρων εἰς τὰς κρίσεις του. Αὐτὸς ὁ Γκαῖτε, ὁ Γκαῖτε τοῦ Δευτέρου Φάουστ, τοῦ *Wilhelm Meisters Wanderjahre*, τοῦ *Wahlverwandschaften*, ὁ Γκαῖτε τῶν συνομιλιῶν μετὰ τοῦ Ἐκερμαν, ὁ Γκαῖτε πὸν ἐκράτησε τὰς μεγάλας διανοητικὰς του δυνάμεις μέχρι τοῦ 82ου ἔτους, ὁπότεν ἀπέθανεν, εἶναι ὁ Γκαῖτε τὸν ὁποῖον θαυμάζομεν, ὁ Ὀλύμπιος τὸν ὁποῖον πολλοὶ λαμβάνουν ὡς ὑπόδειγμα ζωῆς.

Τὸ δεῦτερον παράδειγμα μᾶς δίδει ἡ ζωὴ τοῦ *Haendel* (1785 - 1859). Κατὰ τὴν νεότητα, ὁ *Haendel* ἔζησε ζωὴν ὀρμητικὴν, μὲ ταξίδια, κοσμικὰς ἀπασχολήσεις, Διευθύνσεις θεατρικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ οἰκονομικῶν. Ἐπιχειρεῖ συνθέσεις ὀπερας τῆς μόδας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχαν οὐδεμίαν σημασίαν, καὶ ἂν εἶχεν ἀποθάνει ὁ *Haendel* πρὸ τῆς τρίτης περιόδου, θὰ ἦτο σήμερον ἄγνωστος. Ἦλθαν αἱ ἡμέραι τῆς κλιμακτηρικῆς κρίσεως — ἐπίσης ἐνωρίτερον τοῦ συνήθως, ὅπως εἰς ὄλους οἱ ὁποῖοι ζοῦν πολὺ ἐντατικὴν ζωὴν. Δὲν ἀντελήφθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν, ἀλλὰ ἐπέμενεν εἰς τὸν νεανικὸν του τρόπον ζωῆς. Δὲν ὑπακούει εἰς τὴν προειδοποίησιν. Ἐρχονται οἰκονομικαὶ ἀποτυχίαι. Προσβάλλεται ἀπὸ ἡμιπληγίαν εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν. Ἄνθρωπος μὲ μικροτέραν θέλησιν θὰ εἶχεν ὑποκύψει, ἀλλὰ διὰ τὸν *Haendel* ἡ νόσος αὐτὴ ὑπῆρξε πηγὴ σκέψεως καὶ νέας ὑγείας. Ἀλλάζει τρόπον ζωῆς. Ἐγκαταλείπει κοσμικὴν καὶ διοικητικὴν δρᾶσιν. Ἐγκαταλείπει τὴν σύνθεσιν κοσμικῶν μελοδραμάτων καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὰ *Oratorio*, τὰ ὁποῖα τὸν κατέστησαν μέγα. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἡμιπληγίαν του γράφει τὸν «Σαοῦλ» καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 75 ἐτῶν, ὅταν ἀπέθανε, νὰ γράφῃ αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα, μολοντί ἦτο τυφλὸς κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

ΤΟ ΓῆΡΑΣ

Τὸ γῆρας, ὅπως τὸ ἐννοοῦμεν σήμερον, δὲν εἶναι φυσιολογικὴ περίοδος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Εἶναι ἄπλως παθολογικὴ ἐπιπλοκὴ, ἐμφανιζομένη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡλικίας καὶ σημειοῦσα τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ζωῆς. Πολλοὶ ἡλικιωμένοι ἄνθρωποι τῆς τρίτης περιόδου, οἰονδήποτε ἔτος ἐντὸς τῶν χρονολογικῶν ὁρίων τῆς Ἠλικίας, ἀποθνήσκουν ὡς ἡλικιωμένοι, δηλαδή διατηροῦντες ἀκεραίας τὰς διανοητικὰς τῶν δυνάμεις καὶ μέχρι τοῦ 100ου ἔτους ἀκόμη, ὡς ἔχομεν παραδείγματα.

Ἄλλοι ὅμως ἐμφανίζουν συμπτώματα καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ἐγκεφάλου, κυρίως ἀρτηριοσκληρωτικῆς φύσεως, καὶ αὐτὸ λέγεται γῆρας.

Τὸ γῆρας λοιπόν, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπὸ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς.

Ἡ χρονολογία του συμπίπτει μὲ τὴν χρονολογίαν τῆς τρίτης περιόδου, τῆς Ἑλικίας. Ὑπόρχουν γέροντες εἰς τὰ 55 καὶ ὑγιεῖς Ἑλικιωμένοι εἰς τὰ 90.

Τὸ γῆρας, ἐπίσης, ὅπως τὸ ἐννοοῦμεν σήμερον, εἶναι ψευδὲς γῆρας. Εἶναι μία κοινὴ νόσος ἐπερχομένη εἰς τινες περιστάσεις εἰς ἀνθρώπους προκεχωρημένων ἐτῶν. Τὸ ἀληθὲς γῆρας, τὸ ὁποῖον θὰ ἐδείκνυε τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου εἰς τὸν ἐγκέφαλον κατὰ τὸ βιολογικὸν κάτω σκέλος τῆς καμπύλης ποῦ παριστάνει τὴν ζωὴν, δὲν καταφθάνομεν, ὅπως δὲν καταφθάνομεν τὸ ἀληθὲς βιολογικὸν ὄριον τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπώτερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ δίδουν αἱ στατιστικά, διότι ἀποθνήσκουμεν πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ ὄριον, ἀπὸ κοινὴν νόσον. Αἱ πολυάριθμοι νεκροφῖαι τοῦ Aschoff, τοῦ Roessle, τοῦ Washlin, ἀπέδειξαν ὅτι ὁ θάνατος ὑπερηλικίων ἀνθρώπων, εἴτε Ἑλικιωμένων εἴτε Γερόντων, ὀφείλεται εἰς κοινὴν νόσον καὶ ὄχι εἰς εἰδικὴν γεροντικὴν ἀλλοίωσιν. Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι μία unfinished Symphony.

Ὅσον ἢ Ἱατρικὴ κατορθώση νὰ προλάβῃ αὐτὴν τὴν νόσον, τόσον θὰ ἀπομακρύνωμεν αὐτὸ τὸ «ψευδὲς γῆρας», καὶ τόσον θὰ γίνωμεν μακροβιότεροι.

Ἡ σύγχυσις μεταξὺ Ἑλικίας καὶ Γήρατος, τὴν ὁποῖαν δυστυχῶς ἀπεκρυστάλλωσεν ἡ Γεροντολογία, ἡ Γεριατρικὴ, σύγχυσις ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ γῆρας διαγιγνώσκεται ἀπὸ τὸ ἔτος τῆς διαβιώσεως, ὑπῆρξεν αἰτία πολλῶν ἐσφαλμένων κατευθύνσεων εἰς τὴν Ἀνθρωπίνην Βιολογίαν.

Ἐξετάζω ἓνα ὀγδοηκοντούτην Ἄλφα. Τὸν εὐρίσκω καθήμενον ἤρεμον, μὲ πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἐκφορᾷ τελεῖαν ἀδιαφορίαν διὰ τὸ περιβάλλον. Δὲν μὲ ἀναγνωρίζει, μολονότι εἶμαι παλαιὸς γνωστός του. Μόλις ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου καὶ λέγει ἄλλα ἀντ' ἄλλων. Θὰ καλέσω αὐτὸν γέροντα.

Ἐξετάζω ἓνα ἄλλον, ἐπίσης ὀγδοηκοντούτην. Λέγεται Γκαῖτε. Ἐχει μίαν ἐκφραστικὴν φυσιογνωμίαν. Ἐνδιαφέρεται δι' ὅ,τι γίνεται εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας. Αἰδεῖ γνώμας τὰς ὁποίας συνέλεξεν ὁ Ἐκερμαν εἰς ἓν ἔργον τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισεν ὁ Νίτσε ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς Γερμανικῆς Φιλολογίας. Καὶ γράφει τὸν Δεύτερον Φάουστ. Θὰ καλέσω καὶ αὐτὸν γέροντα, διότι εἶναι ὀγδοηκοντούτης; Πρόκειται περὶ δύο ἐντελῶς διαφορῶν ἀνθρωπολογικῶν καταστάσεων, μολονότι εἶναι ὁμήλικες. Ἄλλως θὰ ἀντιμετωπίσω τὸν τρόπον τῆς δράσεως. Τὸν Ἄλφα θὰ στείλω εἰς ἓν Γηροκομεῖον. Θὰ στείλω ὅμως τὸν συγγραφοῦντα τὸν Δεύτερον Φάουστ εἰς ἓν Γηροκομεῖον;

Ὁ ὀγδοηκοντούτης δύναται νὰ εἶναι ἢ Ἑλικιωμένος, δηλαδὴ διατηρῶν τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις, ἢ Γέρον, δηλαδὴ δεικνύων σημεῖα διανοητικῆς καταπτώ-

σεως. Εἰς τὸν ἱατρὸν ἐναπόκειται νὰ κάμῃ τὴν βιοτυπολογικὴν διαφορικὴν διάγνωσιν.

Βιοτυπολογία τοῦ Γήρατος. Τὰ ὄργανικὰ χαρακτηριστικὰ συνίστανται εἰς ἔντονον κατάπτωσιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἰδιαίτερος εἰς κυκλοφορικὰς διαταραχάς. Τὰ ψυχολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γέροντος εἶναι γενικῶς ἀντίθετα πρὸς τὰ τοῦ Ἠλικιωμένου.

Αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις καταπίπτουν. Ἡ διανοητικὴ ἐργασία καθίσταται ἐπίπονος. Ὁργανικὴ ἀμνησία ἀναπτύσσεται, πρὸ πάντων διὰ τὰ πρόσφατα γεγονότα. Παραδόξως ὑπάρχει ὑπερμνησία διὰ τὰ ἀπομεμακρυσμένα συμβάντα, καὶ τοῦτο ὀφείλεται κατὰ τὴν γνώμην μου εἰς ψυχολογικοὺς λόγους, εἰς τὴν προσήλωσιν τοῦ γέροντος εἰς τὸ παρελθὸν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ παρόν. Ἡ κρίσις καὶ λογικὴ σκέψις ὕστερεῖ, ἐπίσης, διότι ὁ γέρον προσηλοῦται εἰς τὸ παρελθόν.

Ἡ διανοητικὴ ἐργασία καθίσταται ἐπίπονος. Ὁργανικὴ ἀμνησία ἀναπτύσσεται. Ἡ κριτικὴ δύναμις πρὸ πάντων πάσχει, διότι ὁ γέρον προσηλοῦται εἰς τὸ παρελθόν καὶ λογικὴ σκέψις ὕστερεῖ.

Πράγματι πάλιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἡλικιωμένον, ὁ ὁποῖος ἀτενίζει τὸ μέλλον, ὁ γέρον προσηλοῦται πρὸς τὸ παρελθόν. *Laudator temporis acti.* Ἐπιμένει εἰς τὸ ὅτι ὅ,τι θεωροῦμεν νέον ἐγένετο εἰς τὸ παρελθόν. Δὲν παραδέχεται ὅτι κάτι νέον εἶναι καλύτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐγένετο εἰς τὸ παρελθόν.

Ἐν ἀντιθέσει, ἐπίσης, πρὸς τὸν ἡλικιωμένον, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται δι' ὅ,τι γίνεται εἰς τὸν κόσμον, διὰ τὸ ἔργον του, διὰ τὴν οἰκογενεῖάν του, καὶ προσπαθεῖ νὰ διατηρηθῇ ἐξωκεντρικός, ὁ Γέρον παύει νὰ ἐνδιαφέρεται δι' ὅλα αὐτά. Κλείεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀναπτύσσει ἐσωκεντρισμόν. Ὁ ἡλικιωμένος δυνατὸν νὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡρεμος, ὁ γέρον εὐερέθιστος. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἠλικιωμένον, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἐμφανίσῃ ἰσχυρὰν θέλησιν, ἀναποφασιστικότητος, πολλάκις διακοπτομένη ἀπὸ ἰσχυρὸν πείσμα, χαρακτηρίζει τὸν γέροντα. Αἱ διανοητικαὶ διαταραχαὶ τοῦ γήρατος δύναται νὰ προχωρήσουν μέχρι ψυχώσεως.

Ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ζήσει ἐβδομήκοντα, ὀγδοήκοντα καὶ πλέον χρόνια, δύναται νὰ εἶναι Ἠλικιωμένος, δηλαδὴ διατηρῶν τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις, ἢ Γέρον, δηλαδὴ δεικνύων διανοητικὴν κατάπτωσιν. Εἰς τὸν ἱατρὸν ἐναπόκειται ἡ διαφορικὴ Βιοτυπολογικὴ διάγνωσις. Σημειωτέον ὅτι τὸ Γῆρας (τὸ ψευδὲς γῆρας, ἢ νόσος τοῦ ἐγκεφάλου) δὲν ἐμφανίζεται αἰφνιδίως καὶ ὀλοκληρωτικῶς, ἀλλὰ προοδευτικῶς. Εἰς τὸν ἱατρὸν ἐναπόκειται νὰ διαγνώσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ γήρατος καὶ νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα.

Δὲν ἀνήκει εἰς τὸ θέμα μου ἡ μελέτη τῶν ἱατροκοινωνικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθοῦν διὰ τοὺς Γέροντας. Καθῆκον τῆς κοινωρίας εἶναι νὰ ἀσχοληθῇ

δι' αὐτούς, νὰ ληφθοῦν τὰ κατάλληλα ἰατρικὰ καὶ κοινωνικὰ μέτρα, ἵνα καταστήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν εὐτυχεστέρας τὰς τελευταίας των ἡμέρας, νὰ κάμωμεν τὴν ζωὴν των ὡς « *le soir d'un beau jour* ».

ΙΑΤΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα ἀποδεικνύεται ὅτι, μετὰ περίπου τὸ 50ὸν ἢ 55ον ἔτος, ἀρχίζει νέα περίοδος ἀνθρωπίνης δημιουργικότητος, τὴν ὁποίαν θὰ καλέσωμεν « *Ἡλικίαν* », καὶ ἡ ὁποία διαρκεῖ μέχρι καὶ πέραν τοῦ 80οῦ. Αὐτὴ ἢ « *Ἡλικία* » δύναται νὰ διακοπῇ μὲ τὴν ἐμφάνισιν νόσου τοῦ ἐγκεφάλου, γενικῶς ἀρτηριοσκληρωτικῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν θὰ καλέσωμεν *Γῆρας*, ἢ μᾶλλον « *Ψευδὲς Γῆρας* ». Τὸ ἀληθὲς γῆρας δὲν καταφθάνει ὁ ἄνθρωπος σήμερον.

Σκοπὸς τῶν ἰατροκοινωνικῶν μέτρων τὰ ὁποία πρέπει νὰ ληφθοῦν δι' αὐτὴν τὴν τρίτην περίοδον εἶναι α) Ἡ τόνωσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι καταπίπτουν. β) Ἡ προσαρμογὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας εἰς νέας συνθήκας καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς δημιουργικότητος. γ) Ἡ πρόληψις τῆς νόσου τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ ὁποία ὡς ἐπιπλοκὴ σταματᾷ αὐτὴν τὴν δημιουργικότητα.

Ἡ ὑγίης διαβίωσις τῆς τρίτης περιόδου ἐξαρτᾶται πολὺ ἐκ τῆς κληρονομικότητος. Οἱ ἔχοντες καλὴν κληρονομικότητα θὰ διέλθουν αἰσίως αὐτὴν τὴν περίοδον. Ἐξαρτᾶται ἐπίσης ἀπὸ τὸν τρόπον διαβίωσης τῶν προηγούμενων δύο περιόδων. Ὅποιος ἔχει σπαταλήσει τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς του δυνάμεις κατ' αὐτὰς τὰς περιόδους, ἔχει παρασκευάσει κακὴν τρίτην περίοδον. Εὐτυχεῖς, τοῦναντίον, εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν Παιδείαν καὶ τὴν Νεότητα ἔχουν ἀποθησαυρίσει φυσικὴν ὑγείαν, ψυχολογικὴν ρώμην καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν κόσμον: ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔποψιν, οἱ διανοούμενοι εἶναι προνομιούχοι. Ἐξαρτᾶται, ἐπίσης, ἡ ὑγεία τῆς τρίτης περιόδου ἀπὸ ἐπιτυχῆ ἀπόσεισιν τῆς κλιμακτικῆς κρίσεως. Ἡ προσαρμογὴ πρὸς νέας συνθήκας ζωῆς εἶναι ἔργον ἰατρικόν. Αἱ σωματικαὶ δυνάμεις ἔχουν ἐλαττωθῆ, διὰ τοῦτο νεανικὰ ἀθλητικὰ κατορθώματα δὲν ἐπιτρέπονται καὶ ἂν ἡ ἐργασία τοῦ Ἡλικιωμένου ἀπαιτῇ φυσικὴν ρώμην καὶ ἐπιδεξιότητα, πρέπει νὰ τὴν ἀλλάξῃ. Αἱ σεξουαλικαὶ δυνάμεις ἐλαττοῦνται, πᾶνι ἢ σεξουαλικῇ περιόδου τῆς ζωῆς, διὰ τοῦτο, ἔστω καὶ προοδευτικῶς, πρέπει ἡ Πάνδημος Ἀφροδίτη νὰ ἐγκαταλειφθῇ καὶ νὰ τὴν διαδεχθῇ ἡ Οὐρανία Ἀφροδίτη. Εἰδικῶς καταστρεπτικαὶ εἶναι αἱ προσπάθειαι διατηρήσεως τῶν σεξουαλικῶν δυνάμεων διὰ προσφυγῆς εἰς διάφορα φαντασιώδη ἢ ἀνυρτικὰ μέσα. Πολλάκις ἐπέρχεται δι' αὐτῶν τῶν μέσων παροδικὴ βελτίωσις ὀφειλομένη εἰς ὑποβολήν, ἀλλὰ ἡ Νέμεσις καταφθάνει τάχιστα. Αὐτὸ δὲν ἀποκλείει ὁρμονοθεραπείαν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν βελτιώσεως τῆς γενικῆς ὑγείας καὶ ὄχι διατηρή-

σεως τῶν σεξουαλικῶν δυνάμεων, ὅταν αὐται φυσιολογικῶς τελειώνουν. Δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ὀπίσω τὸν Ἡμεροδείκτην τῆς Φύσεως.

Ἡ τόνωσις τῆς γενικῆς σωματικῆς ὑγείας εἶναι ἐν ἑκ τῶν κυριωτέρων καθηκόντων τοῦ ἱατροῦ. Τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ Ἡλικιωμένοι δεικνύουν μεγάλην περιφρόνησιν πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς. Ὑπενθυμίζω ὅτι, ὅ,τι θεωροῦμεν σήμερον εἰς τὴν Ἱατρικὴν ὡς Ὑγείαν δὲν εἶναι ἀπλή ἐλευθερία ἀπὸ νόσον, ἀλλὰ μία «θετικὴ ὑγεία», δυναμικότης, ζωτικότης τοῦ ὀργανισμοῦ, αἰσθησις ρώμης, εὐεξίας, θελήσεως, δημιουργικότητος διὰ ἐπιτυχῆ δρᾶσιν. Ζητοῦμεν νὰ κάμωμεν τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον νὰ δυνηθῆ νὰ λέγῃ *N a i* εἰς τὴν ζωὴν. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἱατρός ὅταν ἀσχολῆται μὲ Ἡλικιωμένους¹. Συγχρόνως, χρειάζονται συχναὶ ἐξετάσεις διὰ νὰ γίνῃ ἔγκαιρος διάγνωσις καὶ οὕτω λυσιτελεῖς θεραπεία τῶν νόσον αἱ ὁποῖα προσβάλλουν τὸν ἄνθρωπον κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον.

Τόνωσις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἶναι ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἱατροῦ, διότι εἰς τὴν ἱατρικὴν δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τοὺς σωματικούς ἀπὸ τοὺς ψυχολογικούς παραγοντας καὶ εἶναι σήμερον οἱ ἱατροί, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Σοβιετικοῦ Κλινικοῦ Μίστεφ, διδάσκαλοι ζωῆς. Τόνωσις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων σημαίνει ἐνθάρρυνσις εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργικότητος τῆς ζωῆς μετὰ τὰ 55. Ἐνθάρρυνσις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἡλικίας, τὴν ἐξάσκησιν τῆς διανοίας, τὸν ἐξωκεντρισμόν, τὴν θέλησιν, τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν κόσμον, διὰ τὸ περιβάλλον. Δὲν πρόκειται νὰ ἐνθαρρυνθῆ ἓνα «*Hobby*», μία ἐρασιτεχνικὴ ἀσχολία, ἀλλὰ ἐργασία πραγματικῶς δημιουργικῆ. Πρέπει μάλιστα τὸ ἐνδιαφέρον νὰ εὐρυνθῆ, καὶ ἐδῶ τὰ Γράμματα, αἱ Τέχναι εἶναι μέγα στήριγμα. Ὅλα αὐτὰ δυνατόν νὰ φαίνωνται κοινὰ καὶ τετριμμένα, ἀλλὰ πόσοι Ἡλικιωμένοι σύρονται εἰς τὰ καφενεῖα μιᾶς μικρᾶς πόλεως, ἢ εἰς τὰ Παλάς ἐνός *Monte Carlo* ἀργοί, περιμένοντες τὸ Γῆρας καὶ τὸν θάνατον.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Δυστυχῶς, ἡ Πολιτεία δὲν λαμβάνει μέτρα διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς τρίτης περιόδου. Τοῦναντίον, μὲ τὸ «ὄριον τῆς ἡλικίας» (τί γελοῖος ὅρος, ὡς ἐὰν ἡ ζωὴ ἐτελείωνεν εἰς τὰ 50!) τοὺς ἀναγκάζει εἰς μίαν ζωὴν νοσηράν, βραχεῖαν καὶ πρόωρον γῆρας. Ἡ ἐργασία εἶναι νόμος τῆς φύσεως διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ ἀφαιροῦν-

1. Ὁ ἱατρός, ὁ ἀσχολούμενος μὲ Ἡλικιωμένους, δὲν εἶναι ὁ Γεροντολόγος. Ἡ Γεριατρικὴ, εἰδικότης ἢ ὁποῖα ἀνεπτύχθη χωρὶς σαφῆ βάσιν, πρέπει ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ ἀσχολῆται μόνον μὲ τὸ «Γῆρας». Διὰ τὴν Ἡλικίαν, τὴν τρίτην περίοδον, χρειάζεται ὁ Ἰντερνιστής, ὁ Διαγνωστικός.

τες τὴν δυνατότητα ἐργασίας, μειώνομεν τὴν ζωὴν. Ἐφ' ἑτέρου διὰ τοῦ «ὄριου τῆς ἡλικίας» στερεῖται ἡ κοινωνία ἀνθρώπων μὲ πείραν, κρίσιν καὶ βαθεῖαν σκέψιν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μεγάλην ἀνάγκην σήμερον.

Τὸ «ὄριον ἡλικίας» δικαιολογεῖται διότι δὲν πρέπει νὰ παραγκωνισθοῦν οἱ νέοι, τῶν ὁποίων ἡ εἰδικὴ δημιουργικότης εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία. Τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ μία συμπληρώνει τὴν ἄλλην, ὅπως ἡ κυβέρνησις τῆς Σπάρτης ἐβασίλευτο ἐπὶ τῆς ἀντιπαραστάσεως τῶν Ἑλικιωμένων Γερουσιαστῶν (ἄνω τῶν 60) καὶ τῶν νέων ἐφόρων. Ἀλλὰ δύνανται νὰ ληφθοῦν μέτρα διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ Ἑλικιωμένοι. Αὐτὸ γίνεται εἰς πολλὰ κράτη. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀποστρατεύονται οἱ στρατιωτικοί, οἱ ναυτικοί, οἱ διπλωμάται· ἀλλὰ ἀναμένει αὐτοὺς ἀμέσως διοικητικὴ θέσις εἴτε ἰδιωτικὴ εἴτε καὶ δημοσία. Εἰς τοὺς Καθηγητὰς Πανεπιστημίου καὶ εἰς ἰατροὺς παθολόγους τῶν Νοσοκομείων δίδεται εὐκαιρία ἐξακολουθήσεως τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς νοσοκομειακῆς ἐργασίας. Εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ἀποστρατευθέντες Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου δύνανται νὰ ἐξακολουθήσουν διδάσκοντες, πολλάκις, κατόπιν ἐντολῆς τῆς Σχολῆς. Ὁ χειρουργὸς Czerny, ἀποσυρόμενος τῆς ἑδρας του διὰ «ὄριον ἡλικίας» ἀναλαμβάνει ἐπιτυχῆ διεθνήσιν ἐνός τῶν πρώτων Ἀντικαρκινικῶν Ἰνστιτούτων. Πληροφοροῦμαι ὅτι καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν λαμβάνονται τοιαῦτα μέτρα.

Εἶναι ὅμως αὐτὰ τὰ μέτρα σπασμωδικά. Σήμερον πὸν ἡ Ἀνθρώπινη Βιολογία ἀποδεικνύει ὅχι μόνον τὴν δημιουργικότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς τῆς εἰδικῆς δημιουργικότητος, βασιζομένης ἐπὶ πείρας, βαθείας σκέψεως, κρίσεως τῶν «Ἑλικιωμένων», χρειάζεται συστηματικὴ μελέτη καὶ νομοθεσία διὰ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς τῆς δημιουργικότητος.

Τοιαῦτα μέτρα θὰ διατηρήσουν διὰ τὴν κοινωνίαν ἀνθρώπους χρησίμους, θὰ καταστήσουν τοὺς ὑπερβάντας τὸ ἕδον ἔτος ὑγιεῖς, εὐτυχεῖς, δημιουργικούς, καὶ θὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ αὐτοὺς τὸ λυπηρὸν γῆρας.

Διότι, δὲν γηράσκομεν ὅταν ἔχομεν ζήσει πολλὰ ἔτη, γηράσκομεν ὅταν λιποτακτῆσωμεν ἀπὸ τὰ ἰδανικά μας.

Εἴμεθα τόσον νέοι ὅσον ἡ πεποιθήσις μας. Τόσον γέροι ὅσον ὁ σκεπτικισμὸς μας.

Εἴμεθα τόσον νέοι ὅσον ἡ θέλησις μας, τόσον γέροι ὅσον ἡ ἀπελπισία μας.

Εἴμεθα... τόσον γέροι ὅσον ἡ προσήλωσις μας εἰς τὸ παρελθόν, τόσον νέοι ὅσον αἱ ἐλπίδες μας εἰς τὸ μέλλον.